

A vöröskeresztes otthontól a gettóig

HAJDU TIBOR

Elnézést kérek a fiatalabb hallgatótól, ha történetem egyes részei hihetetlennek tűnnek. Nem haragszom, ha kételkedik, inkább örülök, ha ma már mindaz, amit leírok, elképzelhetetlen.

Apámat 1944. november 1. körül vitték el a csillagos házból, anyámat november 16-án. Így magunkra maradtunk a tizenhárom éves húgommal – én akkor tizennégy múltam.

A ház egyik lakója – látván a két őrizetlen gyereket – megpróbált segíteni. Volt neki egy húsz év körüli menekült rokona, aki Kőbányán egy svájci vöröskeresztes zsidó gyermekotthonban bújt meg. Ő persze túlkoros volt, de valamilyen alkalmazottként ott tartották néhány hasonló tizenéves zsidó fiúhoz hasonlóan. Rokona kérésére vállalta, hogy beprotezsál minket az otthonba.

Igen ám, de ki is kellett jutni Kőbányára, két sárga csillagos gyerekkel – hogyan? A megoldás némileg fantasztikus volt. Az említett tizenévesek között volt néhány mindenre elszánt, vakmerő kárpátaljai menekült. Rájöttek, hogy lehet az utcán járni igazoltatás vagy hasonló kockázat nélkül. Jelentkeztek nyilas pártszolgálatosnak. Jelentkezőkben hiány volt, a nagyobb fiúkat már elvitték katonának, csak tizenévesek álltak rendelkezésre, azok közül is aránylag kevesen lelkesedtek már ezért a „megtiszteltetésért”. Így aki elég stramznak látszott, minden teketória nélkül felvették. Még orvosi vizsgálatra sem került sor, ami pedig végzetes lett volna; hitsorsosaink ugyebár meg voltak jelölve a „szövetség jelével” – mi lesz, ha előjön a doktor bácsi? Hát akkor gyorsan meglógtak volna, abban ugyanis nagy gyakorlattal bírtak – „*télach!*” [jiddis: szökés] volt ilyenkor a jelszó. Felvették az egyenruhát, megkapták a szolgálatra jelentkezés időpontját, amiről gyorsan meg is feledkeztek. Szükség esetén beöltöztek – abban az egyenruhában nem kellett igazoltatástól tartaniuk: a rendőrök, honvédek is nagy ívben kerülték a nyilas pártszolgálatosokat.

Így hát megjelent értünk Micu barátunk Zsiga nevű társával, közrefogtak bennünket, és ilyen díszkíséréttel vonultunk ki Kőbányára, persze gyalog.

A Kelemen utca 1/c. alatti svájci vöröskeresztes zsidó gyermekotthon valóban svájci volt – ezt azért mondom, mert nem vagyok meggyőződve róla, hogy pl. Franco tábornok tudta, hogy neki Pesten zsidó gyerekottho-

na van – ez viszont annyira svájci volt, hogy egy ideig a hatalom tárgyalta a svájci követséggel a tizenkét éven aluliak kiengedéséről Svájcba. Ebből végül nem lett semmi, de onnan tudtunk róla, hogy folyt a bizonyíthatóan tizenkét éven aluliak összeírása.

Nekünk, polgári otthonban nevelkedett gyerekeknek elég rémes volt a Kelemen utca, de ki lehetett bírni. Enni csaknem eleget kaptunk, fázni sem kellett, mert egymás hegyén-hátán aludtunk, ki ágyban, ki a földön, kor és nem szerinti megkülönböztetés nélkül. Legrosszabb a rendes tisztálkodás hiánya volt, a WC-ben bokáig jártunk a vízben meg miegyébben. Tetűt akkor láttam először életemben, rögtön több alfajt: ruha-, fej- és lapostetűt. Időnk nagy részét tetvészkedéssel töltöttük. Gyerekeknek azonban olyan sanyarú sorsuk nem lehet, hogy ne tréfálkozzanak: az egyik kislány rákezdett a János Vitéz ismert tündérkórusára, némi korrekcióval: „tetűországban tetű az élet, a kicsiny tetvek tetű mód élnek... bájos intésre, tetűkirálynő körünkbe lépe...” Valóságos kórus csatlakozott hozzá.

Ágyneműben hiány volt, s mivel rám hatni kezdett a társaság elszánt-sága, vállaltam, hogy hozok otthonról néhány dunyhát. Ehhez kaptam egy alkalmas kis kézikocsit. A nagy dilemma az volt, hogy menjek: sárga csillaggal vagy anélkül? A csillag felhívta volna rám a figyelmet, ezért úgy döntöttem: egy ilyen kis fiút csak nem igazoltatnak, igyekeztem még kisebbnek látszani és figyelni, ne szaladjak bele egy igazoltatásba vagy más kellemetlenségbe. Sikerült, de persze így iratokat se vihettem magammal, pedig iratok nélkül járni már akkor is tilos volt.

Nem tudom, hányan voltunk az otthonban, talán ötvenen lehettünk. Sok volt a menekült; 1944. március 19. előtt Magyarország még mindig biztonságosabb hely volt, mint például Szlovákia, így jónéhány kassai gyerek is volt velünk, köztük a már említett Micu (Breibart Miklós). Volt egy bécsi nő az öt év körüli fiával, akit sikeresen „beidomított”, hogy ő nem a fia, hanem az öccse. Persze kitaláltuk az igazat... Voltak néhányan, akik a viszontagságok hatására szabályosan megőrültek, köztük egy öt év körüli menekült kisfiú, akit állítólag úgy megverték a rendőrségen, mielőtt leadták az otthonnak, hogy a verés valósággal az agyára ment. Volt egy kárpátaljai haszid, aki meg volt győződve róla, hogy a könyvek minden baj okai; ha meglátott egy könyvet, rögtön szétépte, márpedig könyvek voltak. Sőt egy ócska lemezjátszó is, néhány hanglemezzel, amelyek gyakran szóltak.

A gyermekotthon igazgatója dr. Nemes Lipót, szakmai körökben ma is ismert nevű zsidó pedagógus volt, de az adott körülmények között az ő tudománya bizony nem sokat ért. Nem is nagyon próbálkozott az

elvadult társaság nevelésével, azzal pedig végképp nem, hogy ő tárgyaljon az olykor fenyegetően megjelenő nyilasokkal. Erre nála alkalmasabb volt egy Miklós nevű – a vezetéknevét nem tudom – rabbinövendék, akit vezérünknek tekintettünk, és aki látszólagos közönnyel viselte, ha tárgyalás közben a nyilasok pofozták, rúgták; egyszer a lépcsőről is ledobták. Ez a közöny, úgy látszik, jobban hatott a nyilasokra, mint ha panaszkodik: „tudja a zsidó, mi jár neki, kemény gyerek” – valahogy így.

Egy napon, ha jól emlékszem, december 12-én, azonban a nyilasok elmentmondást nem tűrve közölték, hogy „zsidók, megyünk a gettóba”. Díszkísérettel, de gyalog mentünk, a legkisebbeket valahogy vitték a nagyok.

A gettó Klauzál téri bejáratánál állt egy konténer, amibe minden értéket be kellett dobni. Hogy mi számít értéknek, nem mondták, de úgy gondoltuk, jobb, ha mindent bedobunk, ami annak tekinthető. Ez után elhelyeztek bennünket egy Holló utcai házban – 12. vagy 14. szám alatt –, ahol persze nagyon szűkösön voltunk. Volt valami népkonyha, ahol meleg ebédet adtak, de az üzletek stb. persze nem működtek. Meg kell jegyezni, hogy akinek volt valami megmaradt élelme, gondosan őrizte, akinek pedig nem volt, az éhen halt. Ismertem egy milliomos ügyvédet, aki szabályosan éhen halt, mert ahhoz volt szokva, hogy eléje teszik az ételt, s mivel nem volt vele senki, még a népkonyhára sem tudott elmenni.

Egyik nap mentem az utcán, szembe jött egy férfi, egyszer csak megállt, összeesett – meghalt. Ilyesmi megtörtént, nekem mégis biztonságosabbnak tűnt a gettó, mint a külvilág: itt nem rohagáltak és gyilkoltak a nyilasok. Persze nekem kevés időm jutott a gettó tanulmányozására, ugyanis csak két napot töltöttünk ott. Sikerült kapcsolatba jutnunk az említett zuglói, Róna utcai spanyol vöröskeresztes otthon vezetőjével, akik készek voltak befogadni bennünket – ha el tudunk jutni odáig.

Ha azt kérdeznék tőlem, meg lehetett-e szökni a gettóból, azt felelném, nemigen. Csak több körülmény szerencsés összejátssza esetén. Miklós felfigyelt valahogy egy jóindulatúnak látszó rendőrré. Ehhez tudni kell, hogy a pesti rendőrök 1944 előtt másképp voltak idomítva, mint például a falusi csendőrök. Arra voltak nevelve, hogy aki tartja a törvényes rendet, azt nem szabad ütni, legyen bár cigány, zsidó vagy rongyos szegény. Szóval ez a rendőr vállalta, hogy késő este, amikor ő őrzí a gettó egyik kapuját, kienged bennünket. Kapott ezért pár száz pengőt, ami akkor már alig ért valamit. Miért fogadta el mégis? Talán a maga megnyugtatóására, hogy ő nem valami irgalmas samaritánus. Valami kis szekeret is szereztünk, azon ült a Nemes házaspár és a legkisebbek. Mi, többiek húztuk-toltuk a szekeret, és igyekeztünk rábírní a kicsiket, hogy maradjanak csendben.

Ha a hosszú úton valami járőrrel találkozunk, akkor nekünk annyi. Szerencsénk volt, kétszeresen: azon az éjjelen a Holló utcai ház telitalálatot kapott. Aki arra járt, láthatta; csak pár éve építették be a foghíjat.

A Róna utca egy fokkal tűrhetőbb volt, mint a Kelemen utca, bár hamarosan beállt a hideg tél. Pár hét múlva azonban megjelentek a kerületi nyilasház emberei, és időpontot jelöltek ki, mikor visznek minket a nyilasházba, vagyis a Dunapartra. Miklósnak kétszer is sikerült a szokott pofonok kíséretében pár napos halasztást elérnie. Azután megérkeztek a szovjet és román – számunkra mindenesetre felszabadító – csapatok. Az erősebb fiúk nyomban nekiestek a közeli Diana Sósbornesz Gyárnak, és elláttak minket életmentő védőitallal – sósborneszszel. Ittuk, mint a vizet.

Szétszéledtünk, mi is hazaindultunk, de pár lépés után közölnöm kellett húgommal – nem bírja a lábam. Lázas beteg voltam, nem tudom mitől, mert orvos persze nem volt. Egy hétre visszamentünk gyógyulni, aztán végre hazagyalogoltunk, az üres lakásba. Egy szomszéd néni kezünkbe nyomta az aranytartalékát, egy tábla svájci csokoládét: „ezt gyorsan egyétek meg”.